

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра теорії та історії держави і права

“СХВАЛЕНО”

на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права
Протокол № 11 від “14” червня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ В ПРАВІ»

спеціальність загальноуніверситетська вибіркова

освітня програма загальноуніверситетська вибіркова

факультет загальноуніверситетська вибіркова

Розробниця: Людмила ПРОТОСАВІЦЬКА, доцентка кафедри теорії та історії держави і права, кандидатка історичних наук, доцент

Київ – 2023 р.

1. Опис навчальної дисципліни «Людиноцентризм в праві»

Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Спеціальність	загальноуніверситетська вибіркова
Освітня програма	загальноуніверситетська вибіркова
Характеристика навчальної дисципліни	
Вид	Вибіркова
Загальна кількість годин	180
Кількість кредитів ECTS	6
Кількість змістових модулів	2
Курсовий проект (робота)	-
Форма контролю	залік/ <u>екзамен</u>
Показники навчальної дисципліни для денної форми навчання	
	денна форма навчання
Рік підготовки (курс)	4
Семестр	8
Лекційні заняття	20 год.
Практичні, семінарські заняття	20 год.
Самостійна робота	-
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	140 год.

2. Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни

Мета: навчати кожне покоління виборців і лідерів ефективно справлятися з викликами, що постають перед ними в еру (дез)інформації, зростання популізму та політики виключення.

Завдання: формування фундаментального розуміння прав людини, суті належного врядування, громадянського суспільства та ролі громадян у демократії. Наскрізні теми курсу включають вибори, медіаграмотність, різноманітність, гендерну рівність, права меншин, інклюзивність і доступність для людей з інвалідністю, а також інструменти електронної участі; заохотити студентів створювати власні проекти громадянської дії. Такий підхід дозволяє студентам вирішувати проблеми у своїх громадах; проблеми, які вони самі визначають та про які піклуються. Незалежно від того, вирішують вони питання гендерної нерівності чи захисту прав меншин, цей підхід дозволяє студентам уявити, як вони могли б узяти управління ситуацією у власні руки, та критично оцінити свою роль у сприянні демократичним змінам

знати:

- поняття та принципи демократії; сутність та зміст основних правових інститутів та норм фундаментальних галузей права; світовий та європейський досвід побудови демократії; механізм реалізації прав і обов'язків особи; механізми реалізації демократії; характеристики громадянського суспільства та його роль у демократичних реформах;
- знати і розуміти основні сучасні правові та політичні доктрини, оцінити їх цінності та знати основні принципи функціонування демократичного суспільства;
- природу та зміст основних історико-правових явищ і процесів, знати як ці процеси вплинули на формування та розвиток демократичного суспільства тощо (ПРН20);

вміти:

- здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання; виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи; демонструвати вміння користуватися комп'ютерними програмами, необхідними у професійній діяльності; застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.
- складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами;
- вміти працювати з спеціальною правовою літературою і використовувати ці різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних демократичних правових явищ, крім того належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності ;
- Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому правову проблему демократичного характеру чи явище;
- виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної демократично-правової системи

володіти:

володіти базовими навичками риторики, спілкуватися державною мовою, як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію;

використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних правового характеру

мати:

- досвід аналізу наукової та спеціальної літератури з дисципліни «Демократія: від теорії до практики»;
- високий рівень правової свідомості і культури, поваги до права, нетерпимість до його порушення;

бути ознайомленим:

- з основними напрямками розвитку вітчизняної та зарубіжної науки в демократії
- з головними проблемами формування демократичного суспільства;
- з головними проблемами співвідношення національного та міжнародного права.

3. Програма та структура навчальної дисципліни «Людиноцентризм в праві»

Змістовий модуль 1. ПРОБЛЕМАТИКА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ. СТАНОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ЮРИДИЧНОЇ (90 год.)

Тема 1. Проблематика та методологія юридичної антропології, її зв'язок з іншими науками

Антропологічне бачення права. Методологічне підґрунтя дослідження у сфері юридичної антропології. структура, зміст та реалізація прав людини. Принцип історизму в антропології права. Етнопсихологічні методи та етнопсихологічний аналіз.

Тема 2. Традиції та сучасний стан антропології права

Батьки засновники юридичної антропології. "Антропологічний ренетранс" в юриспруденції в другій половині ХХ століття і його наслідки. Юридична антропологія в Україні та світі.

Тема 3. Генотип права: мононорми. Людина в системі архаїчного (первинного) права

Табу як прототип правової заборони. Тотем, міф і "ідеальний правовий порядок". Звичай як "пережитий правовий порядок".

Тема 4. Людина "общинна" та людина "державна"

. Общинна модель публічної влади і місце людини в ній. Вікові групи, чоловічі (жіночі) союзи, таємні товариства: зародження особистого статусу. Вождества: конфлікт особистого і колективного інтересів. "Право держави" і людина

Тема 5. Право, культура, цивілізація. Людина в системі традиційного права

Аналіз правового буття "людини державної" твердження про дві основні моделі правової регламентації: державна, заснована на позитивному праві (законі) і релігійно-етична, що зветься також традиційною, яка ґрунтується на освяченій традиціями ритуально-етичної основі.

Поділ цивілізації і три стадії розвитку людства. цивілізаційна складова" правового буття людини. Морально-етичні установки "ідеальної людини".

Тема 6. Філософсько-етична домінанта в індуському праві та конфуціанстві

Варно-кастовий розподіл суспільства. Розходження між правом Індії, незалежної держави і і правом громади, яка сповідує індуїзм і має своїх послідовників як в Індії (85% населення), так і в Пакистані. Кастова система і рівність усіх перед богом, індуїзм не наголошуємо на індивідуальному статусі: "Для нього" людина "- проста абстракція, є лише "люди", розділені з моменту народження на соціальні ієрархічні категорії, кожна з яких має свою систему прав і обов'язків і навіть мораль".

Тріада: дхарма-чеснота, моральний закон, борг; артха - інтерес, включаючи діловий інтерес, користь; кама - задоволення, насолода, любов.

Змістовий модуль 2. ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ У ПРАВІ І ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ (90 год.)

Тема 7. Антропологія позитивного (Європейського) права. Європейська правова традиція

Європейська правова традиція. Людина європейський" між правом і "не-правом". Людина в системі вітчизняного українського права. Місце людини в правовій традиції України. Особистість в сучасному праві.

Тема 8. Міжнародні стандарти прав людини

Декларація прав і свобод людини. Подолання "класового права". Міжнародно-правовий вимір правового буття людини. Міжнародні стандарти прав людини і проблема міжнародної правосуб'єктності індивіда.

Тема 9. Міжнародна система захисту прав людини. Особисті права

Міжнародно-правовий статус особистості. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод. Зобов'язання держави забезпечити основні права і свободи людини. Європейська система захисту прав і свобод людини. Система контролю виконання проголошених прав людини.

Європейська соціальна хартія, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Європейська конвенція про громадянство, Європейська хартія місцевого самоврядування.

Права на смерть, зміну статі, гомосексуальні контакти, трансплантацію органів, вживання наркотиків або психотропних засобів, право на штучне репродукування, стерилізацію, аборт і (у вже зримою перспективі) на клонування а потім - і на віртуальне моделювання, в сенсі повноправного затвердження (дублювання) себе в неметричних формі об'єктивного існування. Права ці, що мають суто особистісний характер, пропонуються визначити як "соматичні". Особистісні ("соматичні") права індивіда не піддаються традиційній класифікації. Вони не входять в коло природних прав людини (право на життя, право на безпечне існування і т. д.) так, як вони визначаються сучасним правом. Ці права не вписуються в комплекс позитивних прав - економічних, політичних, культурних, хоча в них присутній кожен з аспектів позитивних прав.

"Особисті (цивільні) права (права першого покоління) покликані забезпечувати свободу і автономію індивіда як члена громадянського суспільства, його юридичну захищеність від будь-якого незаконного зовнішнього втручання. Органічна основа і головне призначення цивільних прав полягають у тому, щоб забезпечити пріоритет індивідуальних, внутрішніх орієнтирів розвитку кожної особистості.

Ця категорія прав характеризується тим, що держава визнає свободу особистості в певній сфері відносин, яка віддана на розсуд індивіда і не може бути об'єктом домагань держави. Вона забезпечує, нагадаємо, так звану негативну свободу. Ці права, будучи атрибутом кожного індивіда, покликані юридично захистити простір дії приватних інтересів, гарантувати можливості індивідуального самовизначення і самореалізації особистості.

Тема 10. Сучасна сім'я і право

Відносини статей і різні форми шлюбу. Сім'я. "Європейський" тип сім'ї. Емансипація жінки в сім'ї. Правове закріплення рівного статусу жінки в сім'ї як на національному, так і на міжнародному рівні. Криза сучасної сім'ї. скорочення числа колін спорідненості і родичів, на яких поширюються правові встановлення, пов'язані з отриманням спадщини, держава заохочує розрив навіть кровних родинних зв'язків. Введення системи соціальних допомог сучасною державою. Вона бере на себе багато функцій колишньої родини, мимоволі руйнуючи вікові основи, на яких ґрунтується сім'я. Кризу парної сім'ї законодавець ... спрощує процедуру розлучень. Баналізація розлучення - явище сучасної цивілізації.

Структура навчальної дисципліни

«Людиноцентризм в праві» для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Денна форма						
	тижні	усь ого	у тому числі				
л			п	лаб	інд	с.р	
1	2	3	4	5	6	7	8

Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕМОКРАТІЇ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ. СТАНОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ЮРИДИЧНОЇ (90 годин)

Тема 1. Проблематика та методологія юридичної антропології, її зв'язок з іншими науками	1	15	2	2	-	-	11
Тема 2. Традиції та сучасний стан антропології права	2	15	2	2	-	-	11
Тема 3. Генотип права: мононорми. Людина в системі архаїчного (первинного) права.	3	15	2	2	-	-	11
Тема 4. Людина "общинна" та людина "державна"	4	15	2	2			11
Тема 5. Право, культура, цивілізація. Людина в системі традиційного права	5	15	2	2			11
Тема 6. Філософсько-етична домінанта в індуському праві та конфуціанстві	6	15	2	2	-	-	11
Разом за змістовим модулем 2		90	12	12			66
ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМ У ПРАВІ І ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ (90 год.)							
Тема 7. Антропологія позитивного (Європейського) права. Європейська правова традиція.	8	20	2	2	-	-	16
Тема 8. Міжнародні стандарти прав людини	9	25	2	2			21
Тема 9. Міжнародна система захисту	10	25	2	2			21

прав людини. Особисті права							
Тема 10. Сучасна сім'я і право	11	20	2	2			16
Разом за змістовим модулем 2	90		8	8	-	-	74
Усього годин	180		20	20	-	-	140

4. Теми семінарських занять

Не передбачено навчальним планом.

5. Теми практичних занять з навчальної дисципліни

«Людиноцентризм в праві»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Проблематика та методологія юридичної антропології, її зв'язок з іншими науками	2
2	Тема 2. Традиції та сучасний стан антропології права	2
3	Тема 3. Генотип права: мононорми. Людина в системі архаїчного (первинного) права.	2
4	Тема 4. Людина "общинна" та людина "державна"	2
5	Тема 5. Право, культура, цивілізація. Людина в системі традиційного права	2
6	Тема 6. Філософсько-етична домінанта в індуському праві та конфуціанстві	2
7	Тема 7. Антропологія позитивного (Європейського) права. Європейська правова традиція.	2
8	Тема 8. Міжнародні стандарти прав людини	2
9	Тема 9. Міжнародна система захисту прав людини. Особисті права	2
10	Тема 10. Сучасна сім'я і право	2
	Всього	20

6. Теми лабораторних занять

Не передбачено навчальним планом.

7. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Проблематика та методологія юридичної антропології, її зв'язок з іншими науками	11
2	Тема 2. Традиції та сучасний стан антропології права	11
3	Тема 3. Генотип права: мононорми. Людина в системі архаїчного	11

	(первинного) права.	
4	Тема 4. Людина "общинна" та людина "державна"	11
5	Тема 5. Право, культура, цивілізація. Людина в системі традиційного права	11
6	Тема 6. Філософсько-етична домінанта в індуському праві та конфуціанстві	11
7	Тема 7. Антропология позитивного (Європейського) права. Європейська правова традиція.	16
8	Тема 8. Міжнародні стандарти прав людини	21
9	ТЕМА 9. Міжнародна система захисту прав людини. Особисті права	21
10	Тема 10. Сучасна сім'я і право	16
		140

8. Зразки контрольних питань, тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами

1. Юридична антропология як новий науковий напрям в правознавство
2. Розвиток юридичної науки і проблема формування антропологічного знання
3. Функції антропологічного знання в юридичній науці
4. Структура юридичної антропологии та будова її предмета
5. Ставлення юридичної антропологии до інших наук
6. Теоретико-методологічні основи юридичної антропологии
7. Гносеологічні принципи юридичної антропологии
8. Формування основних понять і пізнавальних парадигм
9. Історії розвитку юридично - антропологічних ідей
10. Поняття свободи як відображення специфіки юридично- антропологічного знання
11. Свобода - сполучна ланка філософії, правознавства і юридичної антропологии
12. Поняття свободи.
13. Право і інші обмеження свободи людини: юридико-антропологічний аналіз
14. Буття людини в світі і плюралізм правових культур
15. Юридична антропология як фактор розвитку теоретичної науки про державу і право
16. Теорія держави і права і юридична антропология: збагачення концепцій
17. Людина і держава: до нового типу відносин
18. Права та обов'язки в контексті юридико-антропологічного аналізу відносин людини і держави
19. Теорія держави і права та юридична антропология в дослідженні правової діяльності людини: методологічно-антропологічних проблеми права
20. Юридична антропология і реформування правознавства
21. Роль антропологічного знання в оцінці правових теорій
22. Альтернатива формально-юридичному підходу до питань права
23. Проблеми здійснення правової реформи в Україні та завдання юридичної антропологии
24. Антропологічна проекція правової реформи: громадянське суспільство, економіка, право
25. Людина - центральна ланка правового регулювання
26. Методи юридико-антропологічний аналіз законодавства і законопроектів

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ			
ОС «Магістр» Спеціальність:	Кафедра теорії та історії держави і права 202__- 202__ навч. рік	ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БЛЕТ №__ з дисципліни «Людиноцентризм в праві»	Затверджую Завідувач кафедри _____ _____ 202__ р.
<i>Екзаменаційні запитання (максимальна оцінка 10 балів за відповідь на кожне запитання)</i>			
1. Порівняльний аналіз Конституції та вітчизняного законодавства щодо а) громадських організацій; б) професійних спілок; в) благодійництва г) волонтерства. Підготовка письмових доповідей та аналітичних записок			
2. Декларації ООН з належного врядування, Конвенції з прав людини та основоположних свобод Ради Європи, Принципів регуляції НДО Ради Європи та практики ЄСПЛ			
<i>Тестові завдання різних типів (максимальна оцінка 10 балів за відповідь на тестові завдання)</i>			

1. Хто є автором праці «Антропологія права»

- А) Кант
Б) Гегель
В) Ніцше

2. Важливими умовами ефективності демократії та антропології в праві є:

- А) посилення правових основ у взаєминах держави і громадян;
Б) високий рівень соціально-економічного розвитку суспільства;
В) щоби ніхто не зміг узурпувати її, адже влада завжди тяжіє до абсолюту;
Г) функціональний розподіл влади, та ефективна судова система;
Д) тотальний контроль держави над усіма сферами життя;

3. Основні антропологічні цінності

приведіть у відповідність:

- 1) Свобода і рівність
2) Людська гідність
3) Громадянство і громадянська активність
4) Свобода слова і свобода асоціації

а) Рівність усіх людей передбачає наявність у них однакових прав, незалежно від статі, раси, кольору шкіри та інших особливостей

б) Усвідомлення особою власної значущості, унікальності, самобутності, що породжує певний громадянський обов'язок, почуття патріотизму тощо

в) Передбачає не тільки політико-правовий взаємозв'язок людини і держави, їхні взаємні права й обов'язки, а й активний характер життєдіяльності людини, усвідомлення власних інтересів з урахуванням інтересів усього суспільства, намагання не залишатись осторонь важливих подій, що впливають на її життя і визначають її майбутнє

г) Бажання і змога відверто й відкрито обговорювати та вирішувати спільні проблеми, об'єднуватися.

Важливо підкреслити, що за демократії більшість поважає права і думки меншості. За меншістю

зберігається право висувати власні ініціативи, відстоювати свої інтереси, пропонувати альтернативні думки, критикувати тощо

д) Єдність і цілеспрямоване об'єднання людей довкола основних, визначених ними ж, цілей і цінностей. Ідея солідарності ґрунтується на допомозі сильніших слабшим, на взаємній підтримці одне одного

4. Інститути безпосередньої (прямої) демократії

Твердження	дифініція
а) спосіб формування народом органів державної влади та місцевого самоврядування або інших інститутів; спосіб ухвалення громадянами через Б) безпосереднє голосування законів або інших рішень із важливих питань загальнодержавного значення; в) збори, на які скликають за місцем проживання громадян (села, селища, мікрорайону, житлового комплексу, вулиці, кварталу, будинку та іншого територіального утворення) для обговорення найважливіших питань місцевого життя; г) внесення до парламенту офіційної пропозиції про ухвалення законопроекту, зміну або скасування нормативноправового акту, якщо таку пропозицію підтримала певна кількість підписів виборців.	1. референдум 2. вибори 3. загальні зібрання громадян 4. народні законодавчі ініціативи

5. У якому віці

Дефініція	Поняття
1) Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли 2) Депутатом може бути обраний громадянин України 3) Президентом України може бути обраний громадянин України	1. якому виповнилося 30 років 2. який досяг 35 років 3. не молодший 25 років на день виборів 4. 18 років 5.

6. Державна влада розподіляється на гілки, що забезпечують належне функціонування людини і громадянина (укажіть усі правильні відповіді)

- a. Законодавчу
- b. Судову
- c. Президентську
- d. Виконавчу
- e. Контролюючу

7. Виборче право в суспільстві для людини і громадянина поділяється на:

- f. постійне та тимчасове.
- g. мажоритарне та пропорційне.
- h. безпосереднє та представницьке.
- i. активне та пасивне.

8. За територіальною ознакою вибори в розвинутих цивілізованих країнах поділяються на:
Виберіть одну:

ж. чергові та позачергові.

к. загальнонаціональні та проміжні.

л. загальнонаціональні та місцеві.

м. місцеві та чергові.

9. Байдуже ставлення людей до своїх громадянських прав, що виявляється через свідоме ухилення від участі у виборах, зборах - це

п. представницька демократія.

о. пасивне виборче право.

р. референдум.

q. абсентеїзм.

10. Міжнародні стандарти прав людини:

а) це загальновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав їх дотримуватися, а також межі можливого або припустимого їх обмеження.

б) гарантована законом міра свободи (можливості) особи, яка відповідно до досягнутого рівня еволюції людства в змозі забезпечити її існування

в) це загальновизнані міжнародно-правові норми, які закріплюють на загальнолюдському рівні статус особистості і встановлюють перелік основоположних прав і свобод, обов'язок держав дотримуватися цих прав і свобод, а також межі можливого або припустимого їх обмеження

г) це ключові стандарти, як для України, так і для держав ЄС, встановлені в Європейській конвенції про захист прав людини та інших багатосторонніх міжнародних договорах. Їхнє дотримання забезпечують Європейський суд з прав людини та інші міжнародні контролюючі органи, приписи яких обов'язкові і для України, і держав ЄС.

9. Методи навчання

При викладанні навчальної дисципліни «Філософія права» використовуються такі групи методів навчання, як: 1) **методи за джерелами знань** – словесні (бесіда, лекція, інструктаж, робота з книгою, репродуктивний метод), наочні (демонстрація, ілюстрація), практичні (практична робота, вправи); 2) **методи навчання за характером логіки пізнання** (індуктивний, дедуктивний); 3) **методи навчання за рівнем самостійної розумово-пізнавальної діяльності** (проблемний виклад, частково-пошуковий метод, дослідницький метод, метод проблемного викладання).

Бесіда передбачає використання попереднього досвіду студентів з певної галузі знань і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних. З цього погляду виділяють два види бесіди: евристичну й репродуктивну. За місцем у навчальному процесі розрізняють вступну, поточну й підсумкову бесіди.

Лекція — це метод, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою. Лекція використовується, як правило, у вищих навчальних закладах і старших класах загальноосвітньої школи.

Важливе місце у навчальному процесі займає **інструктаж**. Він передбачає розкриття норм поведінки, особливостей використання методів і навчальних засобів, дотримання правил безпеки під час виконання навчальних операцій. Це важливий етап в оволодінні методами самостійної пізнавальної діяльності. Адже важливо, щоб студенти розуміли не лише, що треба робити, а і як це робити.

Чільне місце серед групи словесних методів посідає метод **роботи з книгою**. Віднесення його до цієї групи дещо умовне. Студенти мають розуміти, що основне джерело отримання наукової інформації — не викладач, а книга. Відтак важливо навчити студентів методів і засобів самостійної роботи з книгою: читання, переказу, виписування, складання плану, рецензування, конспектування, виготовлення таблиць, схем, графіків та ін.

Репродуктивний метод. До нього відносять застосування вивченого матеріалу на основі зразка або правила. Діяльність тих, хто навчається, має алгоритмічний характер, тобто провадиться за інструкціями, правилами в аналогічних, схожих зі зразком, ситуаціях.

Ефективне навчання неможливе без широкого використання наочних методів. Вони зумовлені діалектичними закономірностями пізнання і психологічними особливостями сприймання. Наочні методи передбачають насамперед використання демонстрації та ілюстрації. При цьому варто зауважити, що ці методи можуть застосовуватись як прийоми реалізації вимог інших методів.

Демонстрація — це метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у природі, динаміці.

Ілюстрація — метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (світлини, малюнки, схеми, графіки та ін.).

Практична робота спрямована на використання набутих знань у розв'язанні практичних завдань. У навчальній практиці значне місце відводиться вправам. **Вправа** — це метод навчання, сутність якого полягає у цілеспрямованому, багаторазовому повторенні студентами окремих дій чи операцій з метою формування умінь та навичок.

Індуктивний метод — це шлях вивчення предметів, явищ від одиничного до загального. У результаті розуміння сутності ознак, властивостей одиничних предметів чи явищ, понять є можливість усвідомити істотні, типові закономірності чи властивості однопорядкових предметів або явищ. Проте, використовуючи індуктивний метод, варто не змушувати студентів завчати велику кількість одиничних понять, а лише ту інформацію, що дасть змогу виділити у споріднених поняттях суттєве, загальне, типове.

Дедуктивний метод, навпаки, базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного. Студенти ознайомлюються із загальною закономірністю, а потім на основі цієї закономірності, правила, закону характеризуються інші явища, предмети. Індуктивний і дедуктивний методи перебувають у діалектичному взаємозв'язку.

Методи навчання за логічними ознаками не відокремлені від методів навчання за джерелами знань. У процесі використання словесних, практичних та наочних методів викладач і студенти не можуть обійтись без індукції, дедукції аналізу й синтезу.

Проблемний виклад передбачає створення викладачем проблемної ситуації, допомогу студентам у виділенні та "прийнятті" проблемного завдання, використанні словесних методів (лекції, пояснення) для активізації мисленнєвої діяльності студентів, спрямованої на задоволення пізнавального інтересу шляхом отримання нової інформації.

Частково-пошуковий метод включає студентів у пошук шляхів, прийомів і засобів розв'язання пізнавального завдання. Для забезпечення дієвості цього методу необхідно створити проблемну ситуацію і спонукати студентів до розуміння і "прийняття" пізнавального завдання; керувати ходом пошукової мисленнєвої діяльності студентів з використанням системи логічно вмотивованих запитань; стимулювати і схвалювати пізнавальну діяльність студентів у процесі розв'язання навчальних завдань; аналізувати успіхи і помилки, труднощі.

Дослідницький метод спрямований на включення студентів у самостійне розв'язання пізнавального завдання з використанням необхідного обладнання. Для ефективності цього методу варто дотримуватись низки вимог: створення проблемної ситуації; керівництво студентами при виділенні пізнавального завдання; спонукання студентів до пошуків гіпотези, перевірки її достовірності; надання допомоги у пошуках ефективних методів і резерву знань, необхідних для розв'язання задачі; орієнтація студентів на проведення досліджень і систематизація результатів проведеної роботи; включення студентів у самостійний аналіз перебігу та результатів проведеної роботи.

Пояснювально-демонстраційний метод. Студенти отримують знання на лекції, з навчальної та методичної літератури, через екранний посібник у "готовому" вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, студенти діють у рамках репродуктивного (відтворювального) мислення. У ВНЗ цей метод набув найширшого застосування для передання великого масиву інформації.

Метод проблемного викладання. Використовуючи різноманітні джерела та засоби, педагог,

перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різноманітні підходи, показує способи розв'язання поставленого завдання. Студенти стають свідками і співучасниками наукового пошуку. І в минулому, і нині такий підхід широко застосовується.

10. Форми контролю

В умовах організації навчального процесу за кредитно-модульною системою оцінювання якості знань студентів здійснюється шляхом поточного, проміжного (модульного), підсумкового (семестрового) контролю.

У рейтинговому показнику враховуватиметься будь-яка форма діяльності студента, якість аудиторної та самостійної роботи, здатність творчо реалізовувати свій інтелектуальний потенціал на практиці.

Семестровий розрахунковий рейтинг студента з дисципліни у семестрі складає по 100 балів. Відтак рейтингові оцінки із змістових модулів, так само як і рейтинг з атестації обчислюються за 100-бальною шкалою.

Велике значення має облік поточної успішності студентів, який викладач здійснює згідно графіку організації навчальної роботи.

Поточний контроль – це оцінювання знань студентів під час практичних занять, якості виконання домашніх завдань, самостійної роботи та активності на лекційних та практичних заняттях.

На практичному занятті студент може заробити максимум 10 балів, з яких: 5-6 балів – „відмінно” (за вичерпну, бездоганну відповідь), 3-4 бали – „добре” (за окремі неточності), 1-2 бали – „задовільно” (за слабку відповідь), до 4 балів – доповнення.

Якщо відповіді як такої немає або вона неадекватна поставленому завданню, містить грубі помилки, то у журналі обліку успішності ставиться „-1” бал. За пропущені практичні заняття застосовуються штрафні санкції. Відпрацювання заборгованостей проводиться лише в усній формі згідно графіку.

Студент має право на повторну і додаткову перевірку його знань (згідно графіку); на отримання додаткових завдань для підвищення свого рейтингу; на отримання „автоматично” з іспиту або заліку.

Під час поточного контролю студент по кожному змістовому модулю може набрати максимум 70 балів, які включають відповіді на практичних заняттях і виконання самостійних завдань.

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи науково-педагогічного працівника (форма Н – 4.07).

Проміжний (модульний) контроль по закінченню кожного змістового модуля відповідно до графіка у вигляді тестування, письмових контрольних робіт, усних колоквиумів тощо. Вид контрольного заходу та методика врахування складових модульного контролю при визначенні оцінки розробляється викладачем і затверджується на кафедрі. Максимальна кількість балів, які може отримати студент під час виконання модульного контролю становить 30 балів.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. У разі відсутності студента на контрольному модульному заході його надається право на повторне складання згідно графіка.

Підсумковий (семестровий) контроль – проводиться в кінці семестру у формі екзамену виключно за допомогою теоретичних питань, тестових технологій з наступною співбесідою і дозволяє оцінити системне, а не фрагментарне засвоєння навчального матеріалу і не може бути зведений до рівня поточних фрагментарних форм контролю.

До підсумкового контролю студент допускається за умови, якщо позитивна оцінка поточної успішності, що включає результати проміжного і модульного контролю, становить не менше, ніж 42 бали з P_n . Якщо рейтинг студента з навчання нижчий мінімальної кількості балів, необхідних для його засвоєння, то він до атестації не допускається і зобов'язаний до початку іспитово-залікової сесії підвищити свій рейтинг. Інакше такі студенти до іспиту (заліку) не допускаються і мають академічну заборгованість.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться у національні оцінки згідно табл. 1 «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України» (наказ про введення в дію від 01.05.2023 р., № 404)

Примітки. 1. 1. Відповідно до «Положення про екзамени та заліки у НУБіП України», затвердженого Вченою радою НУБіП України (протокол № 10 від 26.04.2023 р.), рейтинг студента з навчальної роботи $R_{НР}$ стосовно вивчення певної дисципліни визначається за встановленою цим Положенням формулою.

Рейтинг з додаткової роботи $R_{ДР}$ додається до $R_{НР}$ і не може перевищувати 20 балів. Він визначається лектором і надається студентам за рішенням кафедри за виконання робіт, яку не передбачені навчальним планом, але сприяють підвищенню рівня знань студентів з дисципліни.

Рейтинг штрафний $R_{ШТР}$ не перевищує 5 балів і віднімається від $R_{НР}$. Він визначається лектором і вводиться рішенням кафедри для студентів, які матеріал змістового модуля засвоїли невчасно, не дотримуючись графіка роботи, пропускали заняття тощо.

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{дис}$ (до 100 балів) одержавний рейтинг з атестації $R_{ат}$ (до 30 балів) додається до рейтингу студента з навчальної роботи $R_{НР}$ (до 70 балів): $R_{дис} = R_{НР} + R_{ат}$

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка національна		Рейтинг студента, бали
залік	екзамен	
Зараховано	Відмінно	90 – 100
	Добре	74 – 89
	Задовільно	60 – 73
Незараховано	Незадовільно	0 – 59

12. Методичне забезпечення

1. -

13. Рекомендовані джерела інформації

1. Загальна декларація прав людини URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Закон України"Про Громадські Об'єднання"Відомості Верховної Ради України(ВВР).2013.URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
3. Закон України"Про Місцеве самоврядування в Україні"Відомості Верховної Ради України(ВВР).1997.URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97>
4. Закон України"Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини".,1998.Відомості Верховної Ради України(ВВР).С.99.
5. Конституція України.,1996.Відомості Верховної Ради України(ВВР).С.141.

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права(Міжнародний Пакт Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII(2148-08)від19.10.73)URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
7. Постанова КМУ від 3 листопада 2010 р.N 996 "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" 2010.URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
8. Правові механізми взаємодії держави громадянського суспільства в Україні: історичний досвід і виклики сучасності: наукова записка /Горбатенко В.П.(кер.авт.кол.),Кресіна І.О.,Кукуруз О.В., Тимошук В.П., Стрельцова О.В.,МатвійчукЛ.О.К.:Інститут Держави Права Ім.В.М.Корецького НАН України,2013.82с.
9. Хартія Ради Європи з Освіти Для демократичного громадянства та освіти з прав людини. Київ: Основа, 2017.44с.
10. Dalton R. Citizenship Norms And the Expansion of Political Participation / Russe J. Dalton. Political Studies. 2008. No 56.C.76–98.
11. Democracy Index 2017:Free speech under attack.The Economist Intelligence Unit. 2018. URL:http://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy_Index_2017.pdf.
12. Diamond L. "Rethinking Civil Society: Toward Democratic 33 Consolidation/Larry Diamond. Journal Of Democracy.1994.No 5.C.4–17.
13. How Can Citizens Participate? Wethe People: The Citizen & the Constitution. The CenterforCivic Education, 2nd Edition. 1998.URL:<http://www.civiced.org/resources/curriculum/lesson-plans/456-how-can-citizens-participate>.
14. O'Brien E. Democracy for All: Human Rights and Street Law Legal Literacy Programs. 2014. URL:<http://www.nylslawreview.com/wp-content/uploads/sites/16/2014/11/OBrien.pdf>.
15. Westheimer Kahne.What Kindof Citizen, the Politics of EducatingforDemocracy/Westheimer Kahne. American Educational Research Journal. 2004.No 41.C.237–269.
16. Wiener P.Dictionary of the History of Wwe: Studies of Selected Pivotal Ideas /Philip P.Wiener, 1973. (Constitutionalism). C.485,491–492.
17. YoungW.Civic Virtue and Western Civilization. National Association of Scholars. 2011. URL: https://www.nas.org/articles/civic_virtue_and_western_civilization.
18. DaniellInnerarity.(2018)DemocracyinEurope:apoliticalphilosophyoftheEU,PalgraveMacmillan,2018,283с.
19. Khalifa Alfadhel. (2017). The right to democracy internationalw:between procedure,substance nth philosophy John Rawls,Routledge,107с.
20. AndréBächtiger,JohnS.Dryzek,Jane Mansbridge, Mark E.Warren. (2018). The Oxford Handbook Deliberative Democracy,Oxford University Press,976с.
21. LeonardWeinberg,ElizabethFrancis,Eliot Assoudeh.(2020).RoutledgeHandbookofDemocracyandSecurity,TaylorandFrancis,340с.
22. TimothySnyder.(2017).OnTyranny:Twenty Lessons from Twentieth Century, Tim Duggan Books,128 с.

Додаткова:

- 1) Bidenko Yu. Bidenko Yuliya. Ukraine: Nations in Transit 2022 Country Report. Freedom House. 2022. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2022>
- 2) Boulègue Mathieu, Lutsevych Orysia. „Resilient Ukraine. Safeguarding Society from Russian Aggression“. Chatham House, June 2022. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-06-09-resilient-u...>
- 3) Diamond Larry What Civil Society Can Do to Develop Democracy URL: <https://diamonddemocracy.stanford.edu/speaking/speeches/what-civil-society-can-do-develop-democracy>
- 4) Human Rights Watch 2021 Report. URL: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf
- 5) Pollit C., Bouckaert G. Public Management Reform: a comparative analysis. Oxford : University Press, 2020. 345 p.

- 6) Біденко Ю.М. Громадські консультації та експертиза: демаркація інструментів та проблеми застосування в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. 2018. Вип. 33. С. 50-59.
- 7) Біденко Ю.М. Публічні консультації як інструмент впливу громадянського суспільства на формування політики. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. 2017. Вип. 32. С. 41-48.
- 8) Вінникова Н.А. «Демократія он-лайн»: роль інформаційних технологій у формуванні інтерактивного простору територіальної громади Територіальна громада: управління розвитком : моногр. За ред. Ю. О. Куца, О. В. Решевець. Харків : Вид-во «Константа», 2013. С. 287–300.
- 9) Денисюк С. Г. «Нові мас-медіа» як чинник впливу на сучасні політичні комунікації Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 94. С. 395–398. : Історія. Політологія. 2014. Вип. 10. С. 133–141.
- 10) Досвід регулювання конфліктів в світі. Уроки для України. Аналітичний центр «Нова Європа». 2017. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Conflict- Lessons-forUkraine_01-36_ukr.pdf
- 11) Звіт Національного Інституту стратегічних досліджень "Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні" :аналіт. доп. К. : НІСД, 2017. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/XXI-e3446.pdf>.
- 12) В. С. Бігун. *Правова антропологія (антропологія права)* [Архівовано 12 березня 2017 у Wayback Machine.] // *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : *Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана*, 2020. Т. 5 : П - С. С. 34.
- 13) *Антропологія права* // *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2020. 742 с.

Закони України та міжнародні акти

- Конституція України від 28.06.1996 (зі змінами 22.02.2021)
- "Про об'єднання громадян" від 16.06.1992,
- "Про громадські об'єднання" від 22.03.2012
- "Про благодійну діяльність та благодійні організації" від 05.07.2012
- "Про волонтерську діяльність" від 19.04.2011 11
- "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" від 15.09.1999,
- "Про молодіжні та дитячі громадські організації" від 1.12.1998
- Стратегія розвитку громадянського суспільства в Україні до 2020 р.;
- Стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки.
- Загальна декларація прав людини (00Н, 1948). Міжнародні договори України. Декларації, документи: Збірник. К., 1992.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вісник України. 1998 р. № 13, / № 32 від 23.08.2006 . Ст. 270.
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права людини і громадянина. Відомості Верховної Ради УРСР. 1976. № 17. Ст. 291
- Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації.
- Указ Президента України від від 24.03.2014. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>
- Молодь: її права та соціальне становлення в сучасній Україні: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 13.09.2012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0032323-12>

13. Інформаційні ресурси

Офіційні сайти державних органів влади в Україні:

- <http://www.president.gov.ua>– Офіційне Інтернет-представництво Президента України
- <http://rada.gov.ua> – Офіційне Інтернет-представництво Верховної Ради України
- <http://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал

- <http://www.mfa.gov.ua> – Офіційне Інтернет-представництво Міністерства закордонних справ
- <http://decentralization.gov.ua/> - Офіційний інформаційний ресурс з реформи децентралізації
- <http://www.ombudsman.gov.ua/> Уповноважена ВРУ з прав людини

Електронні ресурси неурядових організацій, аналітичних установ та центрів дослідження громадської думки в Україні:

- <http://rpr.org.ua/>
- <http://medialaw.kiev.ua/>
- <http://imi.org.ua/law>
- <http://www.coe.kiev.ua/>
- <http://pravo.org.ua/>
- <http://ipo.org.ua/>
- <http://www.irf.ua/>
- <http://osvita.mediasapiens.ua/>
- www.cvu.org.ua
- www.dif.org.ua
- www.icps.com.ua/
- <http://www.prostir.ua/>

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Офіційний вебпортал. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/1539>
2. Електронна бібліотека інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України. Офіційний вебпортал. Режим доступу: https://filosof.com.ua/elektronna_biblioteka
3. Європейський суд з прав людини / The European Court of Human Rights. Режим доступу: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>